

بررسی نوع تغذیه کودکان زیر یکسال در مرکز آموزشی درمانی شماره ۱ زنجان (۱۳۷۴-۱۳۷۰) (آموزش پزشکی جامعه‌نگر)

دکتر علی کوشا، متخصص کودکان، عضو هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی استان زنجان

خلاصه

در حال حاضر به تغذیه انحصاری با شیر مادر و شروع تغذیه کمکی در سن ۶ ماهگی تأکید می‌شود. در این تحقیق توصیفی مقطعی، پرونده ۹۷۸ کودک زیر یکسال به منظور روشن شدن نوع تغذیه آنان بررسی شد. کودکان همگی تحت کنترل مرکز بهداشتی درمانی شماره ۱ زنجان (که اکنون فیلد آموزش جامعه‌نگر کودکان می‌باشد) در فاصله سالهای ۷۴-۱۳۷۰ بودند. ۷۶/۵٪ کودکان زیر ۳ ماه، ۳۵/۵٪ کودکان ۳-۶ ماه، فقط از شیرمادر تغذیه می‌شدند. در سنین ۱۲-۶ ماهگی، ۱۷/۸-۱۹٪ کودکان نیز فقط از شیر تغذیه می‌کرده‌اند. در سن ۱۲-۹ ماهگی، ۳۵/۵٪ کودکان از غذای کمکی و ۴۶/۷٪ آنان از غذای منزل استفاده می‌کردند. تغذیه دختران و پسران در سنین ۱۲-۶ ماهگی با هم فرق داشت، ($p < 0.05$). بنظر می‌رسد تحقیق دیگری با توجه به برگزاری کارگاههای شروع تغذیه با شیر مادر در مورد نوع تغذیه کودکان لازم باشد.

واژه‌های کلیدی:

ایران، زنجان، دانشگاه علوم پزشکی، شیرخواران، تغذیه با شیرمادر، تغذیه کمکی

مقدمه

بهداشتی درمانی شماره ۱ زنجان، توسط کارورزان پزشکی فیلد شماره ۱ آموزش پزشکی جامعه‌نگر مطالعه و نوع تغذیه آنان عیناً از پرونده‌ها استخراج و پس از کدگذاری (جدول ۱) با بسته نرم‌افزاری SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

لازم به توضیح است که این مرکز از اواخر سال ۱۳۷۳ بعنوان مرکز آموزش پزشکی جامعه‌نگر فیلد آموزش کودکان مورد استفاده قرار گرفته و کودکان مراجعه‌کننده توسط هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی زنجان ویزیت و آموزش دانشجویان و کارورزان نیز صورت می‌گیرد. کلیه پرونده‌های بررسی شده توسط یکی از پرسنل آموزش دیده (بهداشت و تغذیه) این مرکز

گرچه عوامل ژنتیکی در رشد فیزیکی کودکان مهم هستند، ولی اهمیت تغذیه مناسب و صحیح در رشد کودکان غیر قابل انکار می‌باشد (۴،۵). در حال حاضر با توجه به خصوصیات با ارزش شیر مادر در رشد و تعالی کودکان به تغذیه انحصاری با آن در مدت ۶ ماهه اول زندگی تأکید می‌شود (۱) ولی پس از ۶ ماهگی غذای کمکی توصیه شده‌است، بطوریکه کودک در پایان یکسالگی قادر باشد بیش از $\frac{2}{3}$ انرژی لازم را در سال دوم از طریق تغذیه با غذای سفره (منزل) کسب نماید (۶،۱) و $\frac{1}{3}$ آن را باید از شیر مادر تأمین نماید (۱).

روش بررسی

۹۷۸ پرونده کودک زیر یکسال تحت پوشش مرکز

توجه به جدول شماره ۶ نوع تغذیه دختران و پسران تفاوت معنی دار آماری نداشت ($P < 0/4$) $\chi^2 = 2$ $c = 4$ در سنین ۳-۶ ماهگی تغذیه با شیر مادر به تنهایی در ۳۵/۵٪ کودکان بدست آمد.

۸/۵٪ کودکان این سنین (جدول ۳) علاوه بر شیر مادر از شیرهای دیگر استفاده می‌کردند. نکته جالب اینکه متأسفانه ۴۲٪ کودکان همراه شیرمادر از غذای کمکی و یا غذای منزل (احیاناً شیر دیگر همراه غذای منزل) استفاده می‌کردند، علت آن این است که در تاریخ این بررسی، به تغذیه انحصاری با شیر مادر در ۶ ماه تأکید نشده و کارگاههای ترویج تغذیه با شیر مادر برگزار نمی‌شد. در این سنین نیز تفاوت آماری قابل توجهی در نوع تغذیه پسران و دختران بدست نیامد. (جدول ۶) ($\chi^2 = 2$ $c = 5$, $P < 0/05$).

تحقیقی که در یزد توسط آقای محمد حسین احمدیه، (۲) (روستاهای اطراف) صورت گرفت مشخص شد که ۵۰٪ موارد شروع شیرخشک قبل از ۴ ماهگی بوده است ولی در این تحقیق از ۷۰٪ کودکانیکه در سن ۱ سالگی از شیرخشک یا شیر دیگر استفاده می‌کردند (جدول ۵)، ۲۲٪ از سه ماهگی و ۲۳٪ از سن ۶ ماهگی به تغذیه آنها شروع کرده بودند یعنی کمتر از ۳۰٪ موارد شروع تغذیه با شیرهای دیگر، قبل از ۶ ماهگی بوده است.

در حدود ۶ ماهگی بسیاری از شیرخواران نیاز به تغذیه تکمیلی دارند و در آغاز تغذیه تکمیلی، وقتی قسمت عمده تغذیه شیرخوار را هنوز شیر مادر تشکیل می‌دهد، غذاهای کمکی بعنوان یک

بهداشتی تکمیل شده بود و نوع تغذیه آنان با توجه به محتویات قسمت کنترل و تغذیه پرونده بهداشتی خانوار کدبندی گردید. در تجزیه و تحلیل داده‌ها کد شماره ۸ بعلت کمبود تعداد نمونه و اشکال در تجزیه و تحلیل حذف گردید.

نتایج

کودکان تحت مطالعه، به ۴ گروه سنی ۳ ماهه تقسیم شدند.

در گروه سنی زیر ۳ ماه نوع تغذیه ۱۶۵ کودک (جدول ۲)، در گروه سنی ۳-۶ ماه نوع تغذیه ۲۵۹ کودک (جدول ۳)، در گروه سنی ۶-۹ ماه نوع تغذیه ۲۸۳ کودک (جدول ۴)، در گروه سنی ۹-۱۲ ماه نوع تغذیه ۲۷۱ کودک (جدول ۵) معلوم شده است.

در جدول ۶، نوع تغذیه کودکان بر حسب سن و جنس ارائه شده است. در ۲ ستون آخر این جدول نوع شیرهای مصرفی (شیر مادر و شیر دیگر) بصورت شیر، ادغام شده که شروع تغذیه کمکی و غذای منزل مشخص تر باشد.

همانطور که از این جدول متوجه می‌شویم در ۴۹/۴٪ پسران ۶-۹ ماهه از غذای سفره به همراه شیر و ۵۲/۵٪ دختران از غذای کمکی به همراه شیر استفاده شده است.

استفاده از غذای منزل نیز در ۵۶/۷٪ پسران و ۳۶/۷٪ دختران ۹-۱۲ ماهه رایج بوده است.

بحث

در ۴ گروه سنی مورد بررسی مشخص شد که شیر مادر به تنهایی در تغذیه ۷۶/۵٪ کودکان زیر ۳ ماه (جدول ۲) برقرار بود. ۱/۲٪ آنان همراه شیر مادر از غذای کمکی نیز استفاده می‌کردند، با

احمدیه (۲) همه موارد شروع تغذیه با شیر خشک قبل از ۱۰ ماهگی بوده است (۲) ولی در این تحقیق ۶۵٪ موارد شروع تغذیه با شیر دیگر در سن یکسالگی قبل از ۹ ماهگی بوده است (جداول ۴و۵).

پیشنهادات:

- ۱- توجه خاص به تغذیه انحصاری با شیر مادر.
- ۲- شروع تغذیه کمکی پس از سن ۶ ماهگی.
- ۳- بررسی وزن، قد و دورسر این کودکان (که در حال بررسی است).

سپاسگزاری

- ۱- کارورزان کودکان حاضر در فیلد بعثت همکاری کامل در تکمیل اطلاعات.
- ۲- خانم انصاری در مرکز پژوهش و کامپیوتری مرکز بهداشت استان زنجان که اطلاعات را بصورت فایل اطلاعاتی قابل تجزیه و تحلیل با نرم افزار SPSS تکمیل نمودند.

جدول شماره ۱: کدبندی نوع تغذیه کودکان مطالعه شده

کد	نوع تغذیه
۱	فقط شیر مادر
۲	فقط شیر دیگر (شیر خشک، گاو، پاستوریزه)
۳	شیر مادر + شیر دیگر + آب میوه
۴	شیر مادر + غذای کمکی (*)
۵	شیر مادر + غذای منزل (غذای سفره)
۶	شیر دیگر + غذای کمکی
۷	شیر دیگر + غذای منزل (سفره)
۸	شیر مادر + آب میوه (یا احياناً خاک شیر)
۹	شیر مادر + شیر دیگر + غذای خانه

* غذای کمکی به هر نوع تغذیه‌ای از قبیل فرنی، لعاب برنج، پوره سیب‌زمینی، حریره و بطور کلی هر غذائی غیر از غذای سفره یا منزل نامبرده شده اطلاق می‌گردد.

منبع انرژی اضافی، مدنظر است. متأسفانه در سنین ۹-۶ ماهگی هنوز تغذیه منحصر به شیر (شیر مادر یا شیر دیگر بدون غذای کمکی) در ۱۹٪ کودکان بررسی شده برقرار بود (جدول ۴)، و تغذیه کمکی برای آنان شروع نشده بود. خوشبختانه شیر مادر به نحوی در تغذیه ۶۴/۵٪ این کودکان بکار می‌رفت. تفاوت معنی‌دار آماری بین تغذیه دختران و پسران بر طبق جدول ۶ بدست آمد ($r=2$ و $c=5$ و $p=0.0009$).

در سنین ۹-۱۲ ماهگی هنوز تغذیه منحصر باشیر (شیر مادر یا شیر دیگر) در ۱۷/۸٪ کودکان برقرار (جدول ۵) و ۳۵/۵٪ این کودکان از غذای کمکی و ۴۶/۷٪ آنان همراه شیر از غذای سفره (منزل) استفاده می‌کردند و تغذیه دختران و پسران (جدول ۶) تفاوت معنی‌دار آماری داشت ($r=2$ و $c=5$ و $P=0.0018$).

در تحقیق انجام شده توسط آقای محمدحسین

جدول شماره ۲: نوع تغذیه در سه ماه اول زندگی کودکان مطالعه شده

کد تغذیه	تعداد	درصد
۱	۱۲۶	۷۶/۴
۲	۱۵	۹/۱
۳	۲۲	۱۳/۳
۴	۲	۱/۲
کل	۱۶۵	۱۰۰

جدول شماره ۳: نوع تغذیه کودکان ۳-۶ ماهه مطالعه شده

کد تغذیه	تعداد	درصد
۱	۹۲	۳۵/۵
۲	۱۹	۷/۳
۳	۲۲	۸/۵
۴	۷۹	۳۰/۵
۵	۲۶	۱۰
۶	۱۰	۳/۹
۷	۶	۲/۳
۸	۱	۰/۴
۹	۴	۱/۵
کل	۲۵۹	۱۰۰

جدول شماره ۴: نوع تغذیه کودکان ۹-۶ ماهه مطالعه شده

کد تغذیه	تعداد	درصد
۱	۲۳	۸/۱
۲	۲۰	۷/۱
۳	۱۱	۳/۹
۴	۷۹	۲۷/۹
۵	۵۲	۱۸/۴
۶	۴۱	۱۴/۵
۷	۳۹	۱۳/۸
۸	۲	۰/۷
۹	۱۶	۵/۷
کل	۲۸۳	۱۰۰

جدول شماره ۵: نوع تغذیه کودکان ۱۲-۹ ماهه مطالعه شده

کد تغذیه	تعداد	درصد
۱	۲۳	۸/۵
۲	۱۷	۶/۳
۳	۸	۳
۴	۴۱	۱۵/۱
۵	۵۰	۱۸/۵
۶	۵۵	۲۰/۳
۷	۶۴	۲۳/۶
۸	۱	۰/۴
۹	۱۲	۴/۴
کل	۲۷۱	۱۰۰

جدول شماره ۶: فراوانی مطلق و نسبی نوع تغذیه با سن و جنس کودکان مورد مطالعه

سن تغذیه جنسی	شیر مادر		شیر دیگر		شیر مخلوط		شیر کمکی		شیر + سفوف		کل		
	مطلق	نسبی	مطلق	نسبی	مطلق	نسبی	مطلق	نسبی	مطلق	نسبی	مطلق	نسبی	
سه ماه اول	پسر	۶۳	۷۵	۹	۱۰/۷	۱۱	۱۳	۱	۱/۳	-	-	۸۴	۵۰/۹
	دختر	۶۳	۷۷/۸	۶	۷/۵	۱۱	۱۳/۶	۱	۱/۱	-	-	۸۱	۴۹/۱
	کل	۱۲۶	۷۶/۲	۱۵	۹/۱	۲۲	۱۳/۳	۲	۱/۲	-	-	۱۶۵	۱۰۰
۳-۶ ماهگی	پسر	۳۹	۳۰	۹	۷	۱۱	۸/۵	۵۶	۲۳	۱۵	۱۱/۵	۱۳۰	۵۰/۴
	دختر	۵۳	۴۱/۴	۱۰	۷/۸	۱۱	۸/۶	۳۳	۲۵/۸	۲۱	۱۶/۴	۱۲۸	۴۹/۶
	کل	۹۲	۳۵/۷	۱۹	۷/۴	۲۲	۸/۵	۸۹	۲۲/۴	۳۶	۱۴	۲۵۸	۱۰۰
۶-۹ ماهگی	پسر	۱۲	۸/۴	۶	۴/۳	۷	۵	۲۷	۳۳	۷۰	۴۹/۴	۱۴۲	۵۰/۵
	دختر	۱۱	۸	۱۴	۱۰	۴	۲/۸	۷۳	۵۲/۵	۳۷	۲۶/۶	۱۳۹	۴۹/۵
	کل	۲۳	۸/۲	۲۰	۷/۲	۱۱	۳/۹	۱۲۰	۴۲/۷	۱۰۷	۳۸	۲۸۱	۱۰۰
۹-۱۲ ماهگی	پسر	۴	۳	۸	۶	۴	۳	۴۲	۳۱/۳	۷۶	۵۶/۷	۱۳۴	۴۹/۶
	دختر	۱۹	۱۴	۹	۶/۶	۴	۳	۵۴	۳۹/۷	۵۰	۳۶/۷	۱۳۶	۵۰/۴
	کل	۲۳	۸/۵	۱۷	۶/۳	۸	۳	۹۶	۳۵/۵	۱۲۶	۴۶/۷	۲۷۰	۱۰۰

منابع

۱- مجموعه آموزشی برنامه ترویج تغذیه با شیر مادر در کارگاههای آموزشی ترویج تغذیه با شیر مادر سازمان بهداشت درمان و آموزش پزشکی.

۲- احمدیه، م. «بررسی مدت تغذیه کودکان با شیر مادر و علل نقض آن تا ۲ سالگی در روستاهای استان یزد» مجله دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد سال ۴ - شماره ۳ - تابستان ۱۳۷۵، ص ۳۲-۲۷.

۳- مترجمین: دکتر پارسایی، س، دکتر عزالدین زنجانی، ن، سعدونه یان، س، تغذیه شیرخواران بر اساس اصول فیزیولوژیکی. ناشر معاونت پژوهشی وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی، سال ۱۳۷۳، صفحات

۱۱۰-۱۱۱

4. Amirhakim G.H: Growth from birth to 2 years of rich us and poor rural Iranian children compar with Western norms. *Anzls. Homan . Biology.* 1974.1(4).427-42.

5. Andrew M; Viraina A; etal : *Pediatrics nutritional disorders: In nelson Essential of pediatrics. second edition saunders. 1994:pp:55-8.*

6. Behrman R.E; Kliegman R.M: *Arvin AM: Nelson textbook of pediatrics. 15th edition Saunders. 1996:163-4.*